

WIE IS ONZE GOD?

B.J.G. Reitsma

Abstract

The core issue of this article is the nature of God in relation to the experience of Arab Christians in the Middle East, concerning the State of Israël. Arab Christians have become more and more estranged of the God of the Old Testament, because many parts of the Old Testament have been used against them as a justification for what they perceive as injustice. That raises the question: who is God? To answer that question, the author develops a hermeneutical framework for understanding the nature of God. With that framework as a tool he addresses the crucial issues of Israel as a nation (election and covenant) and Israel and the land. He concludes with a few principles for a Christian theology with regard to the Middle East.

1. Inleiding. De God van mijn vijand.

In de zomer van 2006 – gedurende de oorlog tussen Hezbollah en Israël – lag Noord-Israël onder vuur van Katusha-raketten. Een Messiasbelijdende gemeente bevond zich in de gevaren- zone. Op een dag waren de gemeenteleden in gebed om bescherming bijeen. Terwijl ze nog in gebed waren, ging het luchtalarm. Er was echter onvoldoende tijd om de schuilkelders te bereiken. Een raket sloeg vlak bij de gemeente in, maar ontplofte wonderlijk genoeg niet. Voor de gemeente was dit een duidelijk teken van Gods ingrijpen; Hij had de gemeente beschermd.

In dezelfde week besloot de vader van een christelijk gezin in het zuiden van Libanon het oorlogsgeweld te ontvluchten. Het dorp waar hij woonde lag midden in de gevechtszone en werd voortdurend bestookt door het Israëlische leger. Ondanks protesten van zijn kinderen vertrokken ze – na ernstig gebed om bescherming – toch met een vluchtelingenkonvooi richting Beiroet. Terwijl de auto's over de kapotgeschoten wegen tergend langzaam vooruit kwamen, werd het konvooi onder vuur genomen door de Israëlische luchtmacht. De vader van het gezin kwam om het leven, zijn dochter raakte zwaar gewond, de anderen bleven ongedeerd.

Aan het eind van de week las een voorganger in een gemeente in Nederland met het oog op de situatie in Libanon een tekst voor uit het Oude Testament: 'de HERE, uw God is het, die met u gaat om voor u te strijden tegen uw vijanden, ten einde u de overwinning te geven' (Deut. 20:4). Die tekst was aanleiding om te spreken over Gods bescherming van zijn volk. Dat riep bij mij vragen op. Wie is deze God, die strijdt voor zijn

volk? Heeft God wel oog gehad voor de Messiasbelijdende joodse gemeente, maar niet voor de Arabische christenen? Strijdt hij alleen voor Israël als volk en keert Hij zich tegen dat andere deel van zijn volk, de Arabische gemeente van Christus?¹

Deze incidenten schetsen heel kernachtig het dilemma dat mij gemotiveerd heeft mijn boek *Wie is onze God* te schrijven.² Door mijn verblijf van bijna acht jaar in het Midden-Oosten heb ik de worsteling gezien en ervaren van Arabische christenen. Velen beschrijven hoe er door de stichting van de Staat Israël een proces van vervreemding heeft plaatsgevonden. Tot 1948 waren Arabische christenen inherent met het land Israël/Palestina verbonden. Zij konden zich identificeren met de verhalen uit Jozua en juichten mee met de overwinning van David op Goliath. Maar na 1948 en in het bijzonder sinds de veroveringen van de West-Bank en de Gazastrook, werden deze verhalen meer en meer tegen hen gebruikt. Want als Israël zich kan identificeren met Jozua, dan horen de Palestijnen (en Arabische volkeren) thuis in de categorie van de Kanaänieten; indien Israël als de kleine David de Arabische Goliath heeft verslagen, dan behoren de Arabische christenen bij de Filistijnen, de vijanden van God. Als de Joden vandaag de dag op grond van Gods beloften in het Oude Testament recht hebben op het land, dan hebben de Palestijnen en Arabieren dat dus niet en horen ze eigenlijk in het land niet thuis³. Het Oude Testament is hierdoor meer en meer een gesloten boek geworden, al heeft geen kerk in het Midden-Oosten het Oude Testament ooit verworpen. Er is sprake van een soort praktisch Marcionitisme; hoe kun je het boek van de vijand ooit als Gods boek voor jou accepteren?

Achter die vervreemding van het Oude Testament gaat een veel dieper reikende vervreemding van de God van het Oude (en dus ook van het Nieuwe) Testament schuil. Want uiteindelijk staat het wezen van God zelf ter discussie. Wie is Hij? Wie is nu eigenlijk de God van Israël, de God van de Bijbel? Is Hij de God die als in de dagen van Jozua het volk Israël opdracht geeft het land te veroveren op de Palestijnen en die om dat doel te bereiken heilige oorlogen voert? Of is Hij de God die een Koninkrijk bouwt dat niet van deze wereld is, en dat zich met name openbaart in de dwaasheid van het kruis van Christus? Hoe verhoudt zich de God van Jozua tot de God van de Bergrede? Hoe kunnen Arabische christenen ooit de God van hun vijand dienen?

-
- 1 Ook in Noord-Israël kwamen minstens 18 Arabische christenen om, bijna de helft van het totaal aantal Israëliische burgerslachtoffers (41), terwijl zij misschien niet meer dan 1% van de totale bevolking uitmaken. Het is juist in dit verband dan ook nog eens extra pijnlijk dat de leidinggevenden in Israël, de minister-president en de legerleiding, expliciet hebben aangegeven dat de Torah geen rol speelt in hoe Israël oorlog voert.
 - 2 B.J.G. Reitsma, *Wie is onze God? Arabische christenen, Israël en de aard van God*, Zoetermeer 2006.
 - 3 Tot vandaag duikt de transportatiegedachte op, de gedachte dat Israël om veilig te wonen in het hele beloofde land de hele Palestijnse bevolking van de West-Bank zou moeten transporteren naar andere Arabische landen; zelfs Herzl, de grondlegger van het moderne (seculiere) zionisme, heeft in zijn dagboek opmerkingen gemaakt in die richting, zie Reitsma, p. 30, 31.

Deze verwarring van Arabische christenen is overigens meer dan een ‘missionair’ probleem, alsof het er enkel om gaat het Evangelie nog iets duidelijker en context-gevoeliger aan hen uit te leggen. Het is een theologisch probleem voor de hele gemeente van Christus. De vragen van Arabische christenen dwingen ons opnieuw te kijken naar ons beeld van God. Hebben wij recht van God gesproken, toen we God soms heel expliciet handelend hebben kunnen aanwijzen in het ontstaan van de staat Israël? Hebben we niet te snel gesproken over de staat Israël als een teken van Gods handelen, zonder ons af te vragen wat dat teken te weeg heeft gebracht voor Arabische christenen? Zijn we ons er voldoende van bewust geweest wat ‘dit teken’ ons zegt over het karakter van God en van de spanningen die in die kwalificatie liggen opgesloten? En realiseren we ons dat de bijna onvoorwaardelijke steun van het Westerse christendom op religieuze gronden voor de staat Israël, waar zelfs vele Orthodoxe Joden zich niet in kunnen vinden, in het Midden-Oosten een enorme belemmering vormt voor het Evangelie? Lijkt de Vader van Jezus Christus dan niet heel erg veel op de God van de islam, wanneer het veroveren van territorium heilsnoodzakelijk wordt? Staat dat niet haaks op wat ik van Jezus in het Nieuwe Testament leer over God? Kortom, wie is onze God?

Op die vraag ga ik in mijn boek *Wie is onze God?* uitvoerig in, aan de hand van vooral de brief aan de Romeinen en met name een uitvoerige exegese van Romeinen 9 – 11. Na het ontwerpen van een hermeneutisch kader ga ik daarbij in op de in deze context cruciale issues van Israël als volk van God (verkiezing en belofte), Israël als land en staat en tot slot het Oude Testament als boek van Israël. Het spreekt voor zich, dat ik hier niet meer dan een schets kan geven van een deel van mijn gedachten. Daarmee missen sommige gedachten de grondige onderbouwing zoals die in mijn boek gegeven wordt. Daarom zal ik – ook voor een gedetailleerde exegese – telkens naar mijn boek verwijzen.

2. Hermeneutisch kader

Voordat we de vraag ‘Wie is onze God?’ met het oog op de concrete situatie in het Midden-Oosten kunnen beantwoorden, zullen we allereerst een hermeneutisch kader moeten definiëren. Hoe kunnen we God leren kennen? In het Midden-Oosten lijkt God vanzelfsprekend aanwezig in alle facetten van het dagelijks leven.⁴ Maar hoe weten we wie Hij is, over wie wij spreken? Waar komt onze kennis van God vandaan?

Als Christen belijd ik dat God zich ten volle heeft geopenbaard in Jezus Christus. Volgens Paulus is in Hem de in het Oude Testament beloofde heilstijd definitief doorgebroken. In Hem is het eschaton gekomen. In Hem heeft God definitief ingegrepen in de geschiedenis. Alles, waar het Oude Testament hartstochtelijk naar heeft uitgezien, is in Christus in vervulling gegaan. Hij is de definitieve en ultieme openbaring van de God van Israël. Natuurlijk heeft God zich ook vóór en buiten Christus geopenbaard, in de geschiedenis van Israël en de Tenach. God heeft in het verleden vele malen en op vele

4 Vgl. Reitsma, p. 45-49.

wijzen gesproken (Hebr. 1:1). Zijn eeuwige kracht en goddelijkheid zijn volgens Paulus al sinds de schepping van de wereld uit zijn scheppings- en verlossings- werken met het verstand te doorzien (Rom. 1:20). In Christus wordt die openbaring niet ongedaan gemaakt, maar komt deze in het juiste perspectief te staan. Nu in het laatst der dagen heeft God tot ons gesproken in de Zoon (Heb. 1:1). Hij is het ultieme Woord van God (Joh. 1:1); God kan zich niet explicieter uitspreken dan Hij in Hem gedaan heeft. Buiten Christus is God dan ook een abstractie, een gruwelgod, van wie we slechts van horen zeggen hebben vernomen; alleen in Christus heeft ons oog de Onzienlijke aanschouwd (vgl. Job. 42:5).

Ons uitgangspunt voor de vraag naar de aard van God in relatie tot Israël en de volkeren is dus Christus. Dit hermeneutisch kader zal evenwel op twee punten nader gedefinieerd moeten worden. i. Wanneer God zich in Jezus ten volle heeft geopenbaard, wat betekent het voor ons verstaan van God dat Jezus een Jood was? ii. Hoe verhoudt zich Gods definitieve openbaring in Christus tot zijn eerdere openbaring aan Israël, in de 'wet', de Torah.

- i. Dat Jezus een Jood was is evident. Hij leefde, werkte, dacht en handelde als een Jood uit de eerste eeuw. Zonder deze context wordt het Evangelie onbegrijpelijk; wie Jezus wil verstaan, moet het jodendom uit de eerste eeuw kennen.⁵ Daarnaast is het Jood zijn van Jezus ook essentieel voor de aard van God, in die zin, dat het de trouw van God onderstreept. Hij is de God van Israël, heeft Israël uitgekozen en gaat, naar zijn beloften, voort op die ingeslagen weg. Hij is niet anders te kennen dan in deze Jood Jezus. Dat geldt voor Israël niet minder dan voor de volkeren. Als de kerk zich meer van het Jood zijn van Jezus bewust was geweest, had het haar kunnen behoeden voor heel wat negativiteit en antisemitisme.

Toch kunnen we niet bij het Jood zijn van Jezus blijven staan.⁶ Paulus benadrukt dat Jezus 'naar het vlees' van Israël afstamt (Rom. 9:5). Dat onderstreept enerzijds het voorrecht van Israël: uit dit volk is de Messias. Israël staat dichter bij het heil dan welk ander volk ook en het is daarom onbegrijpelijk dat Israël de Messias niet heeft aanvaard. Anderzijds heeft 'naar het vlees' daarmee ook een restrictieve functie. Jezus is alleen 'naar het vlees' uit Israël. Israël deelt niet automatisch op grond van zijn afstamming in het heil van God. Daarmee overstijgt Jezus ook zijn Jood zijn. Op twee manieren. 1. Jezus kan als de openbaring van God niet in zijn jood zijn worden opgesloten, alsof God een jood is en tot deze bepaalde etniciteit behoort. Als we het Jood zijn van Jezus zo beperkt opvat-

5 Daarmee is overigens nog niet gedefinieerd wat Jezus voor Jood is geweest; er waren talloze stromingen binnen het jodendom. De vraag is of we Jezus moeten interpreteren vanuit het contemporaine jodendom, of dat we veeleer bij Jezus de ware interpretatie van het jodendom vinden. Vanuit die interpretatie kon Jezus het contemporaine jodendom onder goddelijke kritiek stellen, vgl. uitvoeriger Reitsma, p. 76, 77.

6 Het is opvallend dat dit nergens in het Nieuwe Testament een expliciet theologisch thema is. Dat was wel te verwachten geweest, zie Reitsma, p. 63, 64.

ten, dan geldt hetzelfde voor het ‘man’ zijn van Jezus en zouden we God als ‘man’ moeten definiëren. Dat doen we niet, omdat God geen ‘mens’ is. In dat opzicht overstijgt Jezus zijn man zijn. Dan moeten we evenwel op dezelfde wijze benadrukken dat Jezus zijn Jood zijn overstijgt. 2. Jezus is meer dan een mens alleen: Hij is God in het vlees. De incarnatie breekt het Jood zijn van Jezus van binnenuit open.

Alleen op deze manier kan Jezus de verlosser van de wereld zijn en niet van Israël alleen. De redding van de wereld hangt in zekere zin dan ook niet af van het *Jood* zijn van Jezus, maar van het feit dat Hij de Messias van de wereld is. Niemand hoeft dan ook Jood te worden om te delen in het heil! Het Jood zijn van Jezus staat voor de hele weg die God in de geschiedenis heeft afgelegd om zijn naam bekend te maken. Aan die weg blijft Hij trouw; Jezus is van die weg de climax en de vervulling.

Daarom kunnen we ook niet bij het Jood zijn van Messias Jezus blijven staan. De Geest is uitgestort op alle vlees en brengt het heil dat de Joodse Jezus heeft verworven tot alle mensen. De Geest maakt Jezus ‘vlees en bloed’ in elke context, in elke cultuur, bij mensen van ieder geslacht, ras, leeftijd en stand (Hand. 2:17). De incarnatie zet zich door de Geest wereldwijd voort.

- ii. Wat het tweede betreft wijst Paulus een richting in Rom. 10:4, dat Christus het einde van de wet is. Nu is de vertaling ‘einde’ hier ambivalent. Paulus benadrukt dat Gods woord (i.e. de Torah) niet vervallen kan zijn. Hij kan dus onmogelijk bedoeld hebben dat de wet niet langer geld. Het gaat dus om iets anders.

Zoals blijkt uit de context in Romeinen 9 en 10 is er een tegenstelling tussen de Joden enerzijds, die de wet hebben nagejaagd en gepoogd hebben de gerechtigheid te verwerven, maar juist die gerechtigheid zijn misgelopen en de heidenen anderzijds, die de gerechtigheid zelfs niet zochten, en juist wel deel hebben gekregen aan die gerechtigheid, namelijk door het geloof in Jezus (Rom. 9:30, 31). Paradoxaal genoeg is het onmogelijk om met behulp van de wet, de gerechtigheid van de wet te verwerven. Met gerechtigheid bedoelt Paulus in dit verband de verbondstrouw van God, zoals deze weerspiegeld wordt in de trouwe verbondspartner, die in de rechte verhouding tot God staat.⁷ Dat leven uit die gerechtigheid wordt in de wet beschreven en geëist, maar kan niet door die wet daadwerkelijk geschonken worden (vgl. met name Rom. 7). In Christus is volgens Paulus die gerechtigheid realiteit geworden. Hij is de gerechtigheid van God. Wat de wet op het oog had, is in Hem gerealiseerd. ‘Just as the law enshrines the righteousness of God for Israel, so Jesus is an expression of that same righteousness in personal living form.’⁸ Wanneer de dichter van Psalm 119 oog in oog met Jezus zou staan, zou hij dezelfde vreugde in Hem vinden als hij eerst in de geschreven wet had gevonden, en meer dan dat. Het is als met de verhouding tussen een

⁷ Zie Reitsma, p. 101, 102.

bouwtekening en de realisering van het gebouw. In zekere zin is het gebouw het einde van de bouwtekening, in die zin dat het de meerdimensionale tastbare en ervaarbare werkelijkheid is, van wat tweedimensionaal op papier stond. Het is het volle licht, waar de kaars in voorlopigheid naar verwees. En al heb je de bouwtekening dan niet meer direct nodig, het blijft een belangrijk hulpmiddel om je te oriënteren, wanneer je door het gebouw loopt. In geval van 'schade' kan de bouwtekening het probleem signaleren, aanwijzen wat er mis is, maar het kan deze schade niet herstellen. Zo geldt in geval van zonde en ongelooft, dat de wet ons wakker houdt, maar niet in staat is het probleem op te lossen. Daarvoor worden we naar Christus verwezen.

De ultieme openbaring van God in Christus maakt zijn eerdere openbaring in de Torah dus niet ongedaan, maar verwerkelijkt deze ten volle.

3. *Israël als volk en land*⁹

Wat betekent dit alles nu voor de vragen rondom Israël en het land?

1. Israël, het volk van God.

Is Israël vandaag nog steeds het volk van God? Dat is een vraag die niet eenvoudig met ja of nee te beantwoorden is. Want wanneer we die vraag bevestigend beantwoorden, staan we voor de opgave uit te leggen hoe Arabische christenen deze God kunnen vertrouwen. Kiest God daarmee in het Midden Oosten conflict niet partij tegen Arabische christenen? Wanneer we die vraag evenwel met 'nee' beantwoorden, kunnen we ook niet op God aan, want als Hij kan terugkomen op zijn beloften aan Israël, dan kan Hij dat ook op zijn heilsplan met de gemeente van Christus. Dan zijn we overgeleverd aan een willekeurige God.

We zullen over Israël daarom altijd met twee woorden moeten blijven spreken.

- a. Aan de ene kant zullen we moeten blijven zeggen dat *vanuit God gezien* Israël nog steeds het uitverkoren volk is. De verkiezing is op genade gebaseerd en daarom onvoorwaardelijk. Israël heeft vanaf het begin zijn bestaan aan die genade van God te danken gehad. Zonder Gods belofte en verkiezend ingrijpen, had Israël nooit bestaan. Dan hadden Abraham en Sara nooit een zoon gekregen en was het verbond voortgezet via de lijn van Ezau en niet van Jakob (lees: Israël). Ook in de verdere geschiedenis van God met Israël draait het om genade.¹⁰ God komt daar niet op terug, zegt Paulus met nadruk in Romeinen 9:6. In de komst en het werk

8 S. Motyer, *Israel in the Plan of God. Light on Today's Debate*, Leicester 1989, p. 100.

9 In dit artikel laat ik een bespreking van een christelijke benadering van het OT buiten beschouwing, omdat ik dit in mijn boek doe aan de hand van een concrete tekst, zie Reitsma, hst. 7.

10 Vgl. Rom. 9:14-23, refererend aan de geschiedenis van het gouden kalf, Ex. 32, zie Reitsma, 130, 131.

van Christus, Gods definitieve handelen in de geschiedenis, handelt God ook niet anders dan in het verleden. Ook in Christus gaat het om het heil dat uit genade geschonken wordt. Dat betekent dus, dat ook Israël slechts zijn bestemming als volk van God kan vinden in Christus.

Als bewijs dat God zijn volk ook nu niet heeft laten vallen, nu Israël niets van de Messias wil weten, noemt Paulus als eerste ‘de rest’. Dat zijn de Joden die net als hij Jezus wel als Messias hebben omarmd. Zij zijn pars pro toto het bewijs dat God doorgaat met Israël. Daarnaast wijst Paulus op de heidenen als een tweede bevestiging van Gods trouw. Omdat Israël verhard is, kon het heil naar de heidenen gaan. Zelfs in de afwijzing van het Evangelie is Israël dus nog een instrument in Gods hand. Paradoxaal genoeg is de verharding van Israël bedoeld om Israël weer bij God terug te brengen. Paulus hoopt dat Israël jaloers zal worden op de heidenen en zich zal bekeren, omdat de voorrechten die eigenlijk aan Israël toekomen,¹¹ nu door het geloof in Christus ook deel zijn geworden van de heidenen. Zelfs de verharding van Israël is geen contradictie, maar een bevestiging van Gods liefde en trouw aan zijn volk.¹²

- b. Toch zullen we aan de andere kant ook moeten blijven zeggen, dat Israël – voor zover het niet gelooft in de Messias – niet leeft in overeenstemming met zijn status als volk van God. De voorrechten van Israël (Rom. 9:4, 5) zijn weliswaar van God uit gezien nog steeds geldig, maar kunnen slechts in Christus ontvangen worden.¹³ Israël deelt niet automatisch in de zegen van het verbond, maar alleen door het geloof in Christus. Niet alles wat Israël heet, is ook Israël in de ware zin van het woord (Rom. 9:6); niet de kinderen van het vlees, maar de kinderen van de belofte gelden voor nageslacht (Rom. 9:8). En al is het verbond door het ongehoor van Israël niet ten einde, de relatie komt daarmee wel onder spanning te staan. Een relatie die niet wordt onderhouden, dreigt op den duur leeg en kil te worden.¹⁴

Paulus gebruikt in deze context het beeld van de olijfboom om zijn visie op Israël en de trouw van God kernachtig samen te vatten. Het is een beeld van Gods genade. Hij heeft Israël als boom geplant, zonder dat daarvoor enige reden te vinden was in Israël. Het laat ook zien dat God niet veranderd is en trouw blijft aan zijn belofte. De boom is niet omgehakt of vervangen door een andere. Wel zijn er takken van de boom afgebroken – Israël voor zover het de Messias verwerpt – en wilde, vreemde loten – de heidenen voor zover ze in Christus geloven – ertussen geplant. Er is gereede hoop dat de afgebroken tak-

11 Vgl. Rom. 9:4, 5.

12 Vgl. Reitsma, p. 139-143.

13 In zijn brief aan de Romeinen laat Paulus telkens zien hoe die gaven onder het nieuwe verbond functioneren voor hen die in Christus zijn, vgl. Reitsma, p. 128, 129.

14 Vgl. Reitsma, p. 164.

ken teruggeplant zullen worden. Want wanneer wilde loten op de edele olijf kunnen worden geënt, hoeveel te meer kunnen natuurlijke takken dan op hun eigen olijfboom worden teruggeplaatst. Daarom moeten de heidenen niet hoogmoedig worden. Niet alleen leven zij bij dezelfde gratie als Israël, maar ook moeten zij ontzag voor God hebben. Want als God niet heeft geschroomd om ongelovige natuurlijke takken weg te breken, zal Hij ook niet aarzelen wilde takken weg te breken, wanneer zij in dezelfde hoogmoed en hetzelfde ongeloof als Israël vervallen (Rom. 11:21).

Bij dit alles is er voor Paulus geen garantie dat het automatisch ook goed komt met de ongelovige takken. Israël wordt niet vanzelf weer teruggeplant; het volk zal zijn ongeloof moeten laten varen (Rom. 11:23). Daarom is Paulus ook zo gedreven in het brengen van het Evangelie naar de heidenen om Israël jaloers te maken en zo enigen van hen te kunnen behouden (Rom. 11:13, 14).

Concluderend kunnen we zeggen dat Israël te vergelijken is met een ongehoorzaam kind, dat zich niets van de vader aantrekt. Voor de vader blijft het kind altijd zijn kind; maar zolang het zijn eigen gang gaat, plaatst het zich buiten de zegen van het gezin. Effectief ervaart dit kind niet zoveel van de liefde van de vader, hoewel die liefde nog steeds naar hem uitgaat. Daarmee kunnen we dus niet stellen dat er met de komst van Christus voor Israël niet zoveel veranderd is¹⁵ en dat Israël nog leeft als onder het oude verbond.¹⁶ Dat wekt de onjuiste suggestie dat het oude verbond naast Christus ongewijzigd is blijven bestaan. Spreken over het oude verbond impliceert dat er iets is veranderd; we spreken slechts over 'oud', wanneer er iets nieuws is. Het leven onder de condities van het oude verbond is op zich geen zonde zolang het nieuwe verbond nog niet is opgericht. De onmondige zoon die in het huis van zijn vader leeft onder toezicht van zijn 'mentor' (tuchtmeester) valt niets te verwijten, maar wanneer deze zoon bij het bereiken van de volwassen leeftijd nog steeds niet van een slaaf te onderscheiden is, gedraagt hij zich een erfgenaam onwaardig (vgl. Gal. 4:1-11). De gemeente van Christus is geen nieuwe start van God, naast een doorlopende geschiedenis met Israël, maar in Christus en de gemeente volvoert God zijn geschiedenis met Israël. Daarom kunnen in het Nieuwe Testament soms ook typering, die in het Oude Testament voor Israël gereserveerd waren, toegepast worden op de nieuwtestamentische gemeente (Jak. 1:1; 1 Petr. 2:9).¹⁷ In plaats van het stenen gebouw is de gemeente nu de Tempel van God (Ef. 2:21, 22; 1 Kor. 3:16, 17; 6:19). We zouden kunnen zeggen dat de gemeente van Christus de heilshistorische consequentie is van de verkiezing van Israël.¹⁸

15 M. den Hartog, 'How do we read the Old Testament' (Lezing gehouden tijdens de eerste consultatie tussen de MECC en de Raad van Kerken in Nederland, 1993), 5: Israël hoeft het feit dat de heidenen mede-erfgenamen geworden zijn in Gods verbond met zijn volk niet te accepteren, omdat het niets verandert aan Gods verbond met hen.

16 Vgl. J. van Barneveld, *Om Sions wil niet zwijgen*, Zwijndrecht 1975, p. 126.

17 Het is niet toevallig dat 1 Petr. 2:9 letterlijk herinnert aan Ex. 19:5.

18 Reitsma, p. 169.

Staat Israël als uitverkoren volk dichter bij het heil dan de heidenen? In zekere zin moeten we die vraag met 'ja' beantwoorden. Dat benadrukt Paulus in Romeinen 9 ook. God sloot een verbond met Israël en Jezus is de Koning der Joden. Hij kwam tot de Zijnen. Toch moeten we die vraag tegelijkertijd ook met 'nee' beantwoorden, want ook de heidenen die in Christus geloven hebben vanaf het begin een plaats gehad in het huisgezin van God. De verkiezing van Israël wordt omsloten door de schepping. Omdat God de hele wereld wilde redden, heeft Hij Israël verkoren. De particulariteit is er met het oog op de universaliteit. Hoewel de heidenen heilshistorisch op Israël volgen, gaan ze theologisch (en teleologisch) aan Israël vooraf. Israël werd geroepen tot iets, waartoe de hele wereld bestemd was. De uitverkorenen worden daarom niet gered *uit*, maar gezonden *tot* een gemeenschap van mensen die verloren dreigen te gaan. God is uit op een gemeenschap van mensen die verbonden zijn in liefde. Het gaat in Gods plan niet allereerst om individuen, maar om volken, de wereld, de hele schepping. En om dat te bereiken, moet het middel afgestemd zijn op het doel. De verlossing komt op 'exemplarische' wijze tot ons via een gemeenschap van mensen. Dat is de 'logic of election'.¹⁹

2. Israël, het land.

De vraag of Gods beloften aangaande het land uit het Oude Testament in 1948 vervuld zijn en de staat Israël dus teken is van Gods doorgaande heilsgeschiedenis verdeelt christenen die overigens dicht bij elkaar staan. In de kern gaat het om de vraag wat de komst van Christus en het feit dat in Hem de grote heilstijd voor Israël is aangebroken, nu betekent voor ons verstaan van het land. Hoewel het thema van het land in het Nieuwe Testament als expliciet thema afwezig is – het wordt zelfs niet genoemd in de lijst met voorrechten voor Israël in Rom. 9:4, 5 – zijn er bij Paulus toch twee gedachtenlijnen, die beide in dezelfde richting wijzen.

1. Wet en land, een ambivalente verhouding.

Volgens het jodendom van de tweede tempelperiode kan de wet alleen *in* het land volkomen vervuld worden. Een groot deel van de wet heeft immers betrekking op het land.²⁰ Het uiteindelijke doel van de wet is, dat Israël God volkomen zal dienen en zo waarlijk volk van God zal zijn.

De keerzijde hiervan is evenwel, dat de gave van het land conditioneel is. Slechts wanneer Israël trouw de geboden volbrengt, mag het in het land wonen (vgl. Lev. 19:2, vgl. Lev.18:25, 28; 20:22). Daarmee komen we echter in een vicieuze cirkel terecht, want volgens Paulus is er niemand die de wet volkomen houdt. 'Niemand is rechtvaardig, ook niet één, er is niemand, die verstandig is, niemand, die God ernstig zoekt.' Want allen hebben gezondigd en lopen de heerlijkheid van God mis (Rom. 3:10-12, 23, vgl. Ps. 14:1-3). Het leven in het land is dus in feite onmogelijk. Het land is niet in staat de voorwaarden voor het houden van de wet te scheppen en omgekeerd.

¹⁹ Vgl. Newbigin, *The Gospel in a Pluralist Society*, Grand Rapids-Geneva 1989, ch. 7, 80 - 88.

²⁰ Vgl. Reitsma, p. 190-192.

Wanneer we nu gezien hebben dat Jezus als het einde van de wet de realisering is van alles wat de wet beschrijft en eist – het ware verbondsleven – dan betekent het dat er ook over de realisering van het leven *in* het land slechts in relatie tot Christus gesproken kan worden. In zekere zin heeft het ‘in Christus’ bij Paulus het ‘in het land’ vervuld.²¹ Alleen ‘in Christus’ komt het land tot zijn ware bestemming.

Dat impliceert enerzijds een bepaalde relativering van de betekenis van het land (als specifieke plek aan de Middellandse Zee). Want wanneer de volheid van het heil in Christus gerealiseerd is, kan het land nooit méér geven dan wat wij in Christus al hebben ontvangen. Het impliceert anderzijds ook een universalisering van het land. Want wanneer het bij het leven in het land gaat om allen die ‘in Christus’ zijn, kan het land Israël die schare onmogelijk bevatten. Daarom is de *scopus* van Paulus visie de hele schepping (vgl. Romeinen 8). Vanaf het begin heeft God de bedoeling gehad de hele wereld weer onder zijn heerschappij te brengen. En zoals de verkiezing van Israël gericht was op de redding van alle mensen, zo was de verkiezing van het land gericht op de verlossing van de schepping.²² Daarmee wordt het land bij Paulus niet vergeestelijkt, als met vergeestelijking een soort vervluchtiging van de aardse werkelijkheid bedoeld wordt. Het gaat ook in het nieuwe verbond nog steeds om het heil in alle concreetheid en materialiteit. Ook het nieuwe verbond wordt *in* het land gerealiseerd; land wordt nu echter zo ruim opgevat als de hele schepping.²³

2. Abraham en de heidenen.

Deze eerste lijn in het denken van Paulus wordt bevestigd door een andere, namelijk die van de vervulling van de belofte van God aan Abraham. Het land maakt integraal deel uit van Gods verbond met Abraham. Wanneer nu degenen die in Christus zijn ingelijfd, nageslacht van Abraham en daarmee erfgenamen van de belofte zijn (Gal. 3:29; 4:28; vgl. ook 3:22), dan is de landsbelofte daarvan niet uit te sluiten. De landsbelofte geldt voor allen die bij Christus horen, jood en heiden en krijgt zo een universeel karakter.²⁴ Het is dus onmogelijk om na de komst van Christus nog over het land te spreken buiten Christus om.

21 Zie Reitsma, p. 192, 193.

22 Zie Reitsma, p. 213.

23 Zie Reitsma, p.193. Volgens Paulus ondergaat het ‘land’ in dit verband wel een transformatie. Omdat het land in de oude aeon intrinsiek met zonde en gebrokenheid verbonden is, kan het herstel van het Koninkrijk in het land slechts een totale vernieuwing van het land inhouden. De landsbelofte wordt wel letterlijk vervuld (de nieuwe schepping is ‘materieel’ van aard), maar op een wijze die ons aardse begrip van land en ‘materieel’ verre te boven gaat, zie Reitsma p. 212, en met name p. 203-208.

24 Daarom noemt Paulus Abraham in Rom. 4:13, in afwijking van de oorspronkelijke formulering in Gen. 12:7 en 17:8, erfgenaam van de ‘wereld’, de kosmos, in plaats van erfgenaam van het land. In Genesis wordt ‘land’ doorgaans vertaald met ‘gè’ en niet met ‘kosmos’, zoals Paulus in Rom. 4 doet; zie Reitsma, p. 199.

In het licht van dit alles is het moeilijk de stichting van de Staat Israël in 1948 te zien als de vervulling van Gods beloften uit het Oude Testament. Daarvoor zijn er te veel haken en ogen. Als we al over het land als ‘teken’ spreken,²⁵ zou het dan niet zijn als teken dat de volheid van het heil niet in het land te vinden is? Is het niet een desillusie gebleken dat het land vrede en rust brengt. Niet alleen de vijanden van Israël waren uit op de vernietiging van de staat, ook intern is er geen ware shalom in de diepe Bijbelse betekenis van het woord geweest. Het wonen in het land bewerkt niet de ware toewijding aan God en de vrede die daarbij hoort. Voor Joden kan het verlangen te wonen in het land van de voorvaderen begrijpelijk en legitiem zijn. De gedachte dat het een mens dichter bij God brengt is echter theologisch niet hard te maken. Het land kan ons nooit dichter bij God brengen dan we in Christus al zijn. Waarom zou je een kaars aansteken wanneer de zon schijnt?

4. Conclusie

Wat betekent deze analyse nu voor ons theologiseren vandaag? Dat vraagt meer ruimte dan ik hier heb. In mijn boek heb ik negen kwalificaties gegeven van een heilrijke Israëltheologie, die ten diepste getypeerd kan worden als een theologie van de tegenwoordigheid van God.²⁶ In de kern komt het hierop neer, dat we ons uitgangspunt voor de actuele situatie in het Midden-Oosten altijd moeten nemen in de God, die in Christus heeft getoond voor alles de God van de *wereld* te zijn. Hij heeft zijn heerschappij in Christus gevestigd en is bezig tot de wederkomst om dat Koninkrijk uit te breiden. Die heerschappij staat haaks op alles waar machthebbers van welke achtergrond dan ook op uit zijn. Het is een heerschappij die oplicht aan het kruis. Alleen vanuit het kruis kunnen we dan ook iets gaan proeven van hoe God als de Gans Andere in deze wereld zijn plan met Israël en de volkeren realiseert. Zo, als de Gekruisigde, is God in de wereld present. Dat heeft consequenties voor christelijk-zionistische benaderingen als ook voor anti-zionistische bevrijdingstheologieën. Gods handelen is in deze wereld niet zomaar af te lezen uit wat voor ogen is.

Hoe we uiteindelijk de situatie in het Midden-Oosten in het licht van de komst van Christus ook moeten beoordelen, we worden door het Evangelie van Christus gedrongen onze theologie gestalte te geven als een concrete theologie van de liefde. Het is een theologie die gestalte aanneemt in de navolging van de Barmhartige Samaritaan. Deze man

25 Zo *Israël. Volk, land en staat*, handreiking van de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk uit 1970, p. 27.

26 De negen kwalificaties zijn: 1. olijfboomtheologie; 2. missionaire theologie; 3. onpartijdige of beter bovenpartijdige theologie; 4. profetische theologie; 5. Bijbelse theologie; 6. theologie van de gemeente van Christus; 7. theologie van de hoop; 8. theologie van het gebed; 9. theologie van de liefde. De gelijkenis van de Barmhartige Samaritaan is de concretisering van deze theologie van de tegenwoordigheid van God, zie Reitsma, p. 258-273.

liet zich niet afschrikken door etnische (Samaritaan-Jood), religieuze (rein-onrein) of politieke (Samaritaan als prototype van de terrorist) grenzen. Hij werd bewogen door diepe liefde en was bereid zijn leven te riskeren²⁷ om een mens te redden en weer op zijn benen te zetten. Ten diepste is Jezus zelf de Barmhartige Samaritaan. De roeping van de kerk vandaag is om Hem zichtbaar en tastbaar present te stellen in de wereld, juist bij die mensen die door de conflicten gebroken langs de kant van de weg liggen. Daarvoor zullen we met de ogen van Jezus naar de werkelijkheid moeten kijken. Dan zullen onze harten opengaan voor een hartstochtelijk verlangen en streven naar verzoening tussen hen die gescheiden zijn door etniciteit en historiciteit, maar één zijn in Christus. Wat bij mensen onmogelijk is, is mogelijk bij God en moet toch op de een of andere manier gestalte kunnen krijgen in de werkelijkheid. Daar ligt dan de roeping van kerk en theologie.

²⁷ Zie Reitsma, p. 270.